

**SPIRITUALITATEA – CA DOMINANTĂ A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI (EDUCAȚIEI) DE
NIVEL PREȘCOLAR/PRIMAR**

*ELENA ZOLOTARIOV, conferențiar universitar, doctor,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*

***Summary:** Article highlights scientifically substantiated solution for modernization of the educational process to facilitate the development of a free and independent personalities, able to think and act with moral responsibility. The study aimed at determining the conditions pedagogical awareness of the moral value of an act by the preschool and primary students. Research results reflect the author's attempt to build a model adjusted moral teaching process systems compatible with the rigors of space European value.*

Introducere. Scopul acestui studiu vizează încercarea autorului de a avertiza comunitatea pedagogică despre necesitatea imperioasă a reînvierii idealurilor spirituale și morale în conștiința și comportamentul uman și de a o ajuta să facă față în mod eficient acestei provocări.

Starea spiritual-morală a societății moderne trezește o îngrijorare profundă. Lumea s-a schimbat, a devenit pragmatică. Societatea este împotmolită în mocirla degradării morale. Astăzi avem o generație pentru care banul și bunurile materiale valorează mai mult decât morala, cinstea, iubirea. În viața multora aproape că nu există loc pentru credință și alte valori morale.

Școala, ca și societatea, e dusă de inerție. Adevărul, Binele, Frumosul, Sacrul, Dreptatea, Libertatea, Dragostea de Patrie – nu mai sunt percepute astăzi ca valori general-umane și personale. Se bucură de popularitate viciul, înșelăciunea, vicleșugul, șmecheria, martorii cărora suntem deseori în existențele noastre cotidiene. O atare stare de lucruri se răsfrânge în modul cel mai dăunător asupra dezvoltării spirituale și morale a tinerei generații. Astfel, vorbim tot mai mult despre o nouă fază a erei cunoașterii pe care actualmente o parcurgem, menită să pregătească terenul pentru o *societate a conștiinței, adevărului, moralității și spiritualității* [1].

Situația obiectivă cere introducerea unei armonii în viață, schimbarea lumii spre bine, începând cu schimbarea lumii spirituale (fine) a omului, calităților lui interioare. Or, este imposibilă năzuința de a schimba lumea spre bine, fără a schimba omul însăși. Ce scopuri și obiective urmează să-și traseze școala pentru a ajuta copiii în crearea unei ierarhii „sănătoase” de valori, relevante timpurilor pe care le trăim?

În viziunea științifică sarcina centrală a învățământului modern vizează ascensiunea omenirii din lumea materială obiectivă, care, de fapt, și-a epuizat deja rezervele, – spre „regatul spiritului”, unde putem găsi adevăratele valori și unde superiorul Eu al omului va exista pentru a se deschide și a-și realiza potențialul [6].

Din păcate, școala tradițională, dar și multe școli inovaționale, subestimează importanța vieții spirituale pentru om, lăsându-i pe discipoli să bătâie oarecum în calea de construire a lumii spirituale și a modului său de viață. Aceasta este cea mai mare dificultate pentru un copil, pe care el, rareori, o depășește cu succes. Deficiența ar putea rezulta din limitarea de materie cenușie, dar și din competența emoțională limitată. Fiind educați ca oameni săraci cu duhul, unii tineri ies din pereții școlii bine informați, dar „neîmpovărați” de conștiință (morală). Există riscul ca cunoștințele lor să devină răutăcioase, multiplicatoare de rău, tânărul om ajungând să se îndepărteze de sine însuși, de spiritul său. Cu trecerea anilor asemenea elevi, deveniți maturi, nu pot simți vibrații spirituale, nu ajung să distingă diferența dintre bine și rău. Capacitatea discipolilor de a reflecta asupra propriilor experiențe și acțiuni, de a realiza alegerea morală, dând dovadă de un simț al responsabilității, înrădăcinat într-un simț al relaționării, este limitată. Astfel, în sufletul copiilor, vorba psihologului Martha Stout, se cristalizează un anumit spirit al omului întreprinzător, descurecăt, dominat de un singur scop clar: să facă exact ceea ce își dorește, fără muștrări de conștiință. Evident, că persoana care tot ce a simțit vreodată față de altcineva este dorința pragmatică de a „câștiga”, nu va fi în stare să pătrundă sensul iubirii, compasiunii, cordialității, trăindu-și viața fără a-i percepe sensul și căldura ei.

Cunoaștem că judecata morală – modul în care ne gândim la dilemele morale – este partenerul intelectual al conștiinței morale. Ea îi ajută subiectului să stabilească în ce constă obligațiunea, bazată pe atașamentul emoțional, față de ceilalți și cum să ajungă la acest rezultat

(ce trebuie exact de făcut) [2]. Putem admite că aptitudinea pentru judecata morală, învingând stereotipurile, va permite generațiilor de elevi de a se autorealiza ca personalități destoinice într-o lume democratică și deschisă, devenind astfel un obiectiv imperios al instituțiilor educative. Pentru aceasta cadrele didactice trebuie să cunoască legitățile dezvoltării spirituale și morale a personalității în devenire.

Omul, deja de la începuturile vieții sale, poartă în sine energia măreață a Spiritului. El tinde către spiritualizarea esenței sale, care îi alimentează toate aspirațiile superioare. Dezvoltarea spirituală a unui copil are loc datorită „elanului vital”, forțelor lăuntrice, potențialităților Naturii devenite om. Grație acestor forțe, Natura din copil, din momentul conceperii și îndată după naștere, își continuă opera sa de construcție, umanizare și culturalizare, ca un răspuns la impulsurile venite din exterior. Savanții susțin, că energia psihică, acest foc interior primit de copil de la natură, apare în fața noastră sub formă de trei pasiuni (tendențe, mișcări „stihinice”) principale ale copilului: pasiunea de a se *Dezvolta*, de a deveni *Matur* și de a fi *Liber* [3]. Astfel, natura umană a copilului este în mare parte guvernată, de la bun început, de un simț disciplinator al relaționării. Experții (M. Stoun ș.a.) consideră că aceste tendințe interioare reprezintă darul profund și minunat dinăuntrul omului în creștere și, *doar* din interior, învelișurile conștiinței sale morale. În mod firesc apare întrebarea: Ce strategii raționale de educație ne pot ajuta să facilităm nucleul spiritualității unui copil, crescându-l fără a-l denatura prin oferirea unui spațiu vast, în vederea satisfacerii pasiunilor nominalizate? Nu doar să ținem cont de această stare firească a copilului în cadrul intervenției pedagogice, dar, inspirându-ne din ea, să-i oferim condiții favorabile pentru anticiparea manifestării altor însușiri, încurajându-i tentativele de autorealizare. Tranziția la un model de învățământ *spiritualizat* și *însuflețitor* este una din abordările pe care mi le-am propus în acest sens. Această abordare s-a fructificat în elaborarea unui model de sistem pedagogic, compatibil cu standardele europene, axat pe facilitarea capacităților de interpretare a valorii morale a unui act în baza reperelor idealului universal și formarea modului adecvat de judecată morală la discipolii noștri [5].

Descrierea cercetării. Am dedicat studiul optimizării intervențiilor pedagogice destinate fortificării capacității copiilor cu vârsta cuprinsă între 5-6 și 10-11-12 ani de a conștientiza valoarea morală a unui act în baza criteriilor idealului universal. Această perioadă de viață a copilului reprezintă treapta începătoare pentru formarea/dezvoltarea capacității acestuia de a reflecta și de a se autoafirma, de a se orienta în esența morală a acțiunilor. Anume de nivelul dezvoltării deprinderilor vieții spirituale și morale obținute în acești ani, va depinde posibilitatea folosirii lor active la etapele următoare de formare a personalității.

În acest context, identificarea tehnologiilor educaționale integrative (V. Mândăcanu), bazate pe experiența personală a copilului, reprezintă un *obiectiv* de interes prioritar pentru

studiul de față. În acest articol mi-am focalizat atenția asupra pozițiilor conceptuale (metodologice) ale elaborării și implementării acestor tehnologii.

Subiectul cercetării vizează instrumentarul metodic de sprijinire a copilului în vederea *scoaterii la suprafață și exprimării forțelor* sale lăuntrice, direcționându-le spre examinarea faptelor, în baza reperelor idealului moral. Vorbim despre un *mod de judecată* (raționament), dobândit și ajustat în mintea copilului ca *instrument și criteriu* moral, din lecțiile învățate în familie, societate, cultură, dar, în primul rând, în cadrul programului specializat de instruire organizată de pedagog.

Este evident faptul, că în anii preșcolari (dar și mai mari), un copil adesea, în comportamentul său, acționează impulsiv, fără să se gândească. În același timp, nu se poate nega importanța formării abilității lui de a-și chibzui propriile scopuri și intenții, pentru a distinge valoarea lor morală și a alege conștient soluțiile moral-acceptabile.

Se știe că caracteristica esențială a acțiunii, valoroasă din punct de vedere moral, în raport cu alții este concentrarea ei pe favorizarea stării de bine a acestora, prin mijloace ce satisfac, în același timp, nevoile de stimă de sine, autoîmplinire, autoafirmare etc. a însăși inițiatorului comportamentului (A. A. Guseinov, O. G. Drobnitsky etc.).

Prin urmare, conștientizarea valorii morale a unui act presupune funcționarea sincronizată a activității cognitiv-emoționale a conștiinței și a conștiinței de sine a subiectului. Gândindu-se la obiectivele de comportament în legătură cu un egal într-o situație-problemă, autorul ca și cum vorbește cu el însuși în căutare de răspuns deslușit la întrebările: „Dacă voi face acest lucru oricum, apoi ce o să simtă colegul meu, îi va fi plăcut, bine sau invers, și cum o să mă simt eu de la un astfel de act?” Există, deci, o *corelare și echilibrare* a consecințelor anticipate emoțional a acțiunilor și intențiilor analizate de către subiecții relaționării într-o situație specifică. Formarea acestor abilități devine prioritatea-cheie a intervențiilor pedagogice specializate.

Desigur, în raport cu preșcolarii și elevii ciclului primar, nu putem garanta că după un astfel de mod de raționament ei vor face o alegere morală. Or, aceste mecanisme mentale interioare nu pot oferi, în sensul deplin al cuvântului, formarea motivației și a voinței necesare pentru punerea în aplicare a alegerii morale. Cu toate acestea, semnificația principală a modelului desfășurat de *raționament*, constă în faptul că el facilitează formarea capacității copilului de a-și „vedea” acțiunile prin ochii altuia, învățându-se, pe cât e posibil, să-și controleze și să-și reglementeze comportamentul, conform cerințelor social aprobate.

Premisa de la care am pornit a fost accepția că folosirea modelului indicat de gândire în rezolvarea problemelor etice solicită de la copil o serie de competențe, cum ar fi: (a) a prezice alternativele posibile de acțiune în condițiile date; (b) a anticipa emoțional efectul (consecințele) acestor acțiuni asupra partenerului de comunicare; (c) a anticipa propriile trăiri interioare ca

posibil autor al acțiunii în cauză, (d) a evalua un act planificat în baza criteriilor morale general acceptate, (e) a stabili conexiunea dintre evaluarea actului și atitudinea față de el a „Eu” personal și propria atitudine emoțională față de aceasta.

Deși, în procesul de educație, abilitățile evidențiate funcționează în calitate de procedee (model generalizat) de conștientizare morală a unui act desfășurat în plan imaginativ, metodele obișnuite de predare nu asigură nivelul adecvat de asimilare a acestora. În plus, precum am constatat, în condițiile existente formarea și dezvoltarea conștientizării morale a actelor de către discipoli nu poate fi supusă unui management rațional în plan pedagogic, pentru că în teoria și practica educației spiritual morale lipsește, de fapt, o analiză sistematică a fenomenelor.

Rezultatele cercetării. Analiza datelor obținute demonstrează posibilitatea sporirii gradului de conștientizare morală a faptelor la preșcolari și elevii mici, prin aplicarea unor *însărcinări speciale* (cognitive și practice). Aceste sarcini urmăresc formarea și punerea în acțiune a modelului social argumentat (schemei) de judecată pentru identificarea soluțiilor relevante a problemelor etice, estimarea faptelor proprii și ale celorlalți în baza criteriilor morale autentice.

Drept mijloc al acestei formări am acceptat *construirea* de către copil (la început în comun cu pedagogul, apoi de sine stătător) a *modelului (schemei) logico-verbal de judecată*, care să-i ajute în justificarea *alegerii soluțiilor moral acceptabile* în situații specifice. Un loc aparte în sistemul de sarcini speciale revine componentei *verbale*, abilității copilului de a opera cu noțiuni etice, de a *cugeta*. Nu descrierea, nu povestirea, dar anume cugetarea care, obligator, înaintează idei, aduce dovezi, generează concluzii. De aici pornesc reflecția, procesul de înțelegere a valorii morale a comportamentului [7].

Am colectat suficiente date care demonstrează că pentru preșcolari și elevul mic unica cale spre atingerea priorităților instruirii speciale este deprinderea **modului** de a deduce din esența stării sale spirituale, din moralitatea inimii sale, regula de conduită – *a proceda față de altul așa cum ai dori, ca să se procedeze față de tine* sau „*Ce este rău pentru tine, nu face semenilor tăi*”. Este esența Regulii de Aur – cea mai veche etică a reciprocității cunoscute de omenire. Devenind un bun al discipolilor, acest context devine locul în care se întâlnesc psihologia și spiritualitatea umană.

Din rezultatele obținute am ajuns să înțeleg faptul, că cheia spre activizarea tendințelor lăuntrice de orientare morală la discipolii ciclului preșcolar/primar este *îmbogățirea procesului didactic cu chipuri înălțătoare și rafinate*, care să le servească drept hrană pentru suflet și inimă. Anume alimentarea sufletului și a inimii copilului cu chipuri spiritualizate reprezintă sensul profund al educației ca aspect prioritar alături de instruire în învățământul modern. Pledez insistent pentru o asemenea abordare în proiectul dat, atunci când mă refer la strategia de

spiritualizare și însuflețire a treptei începătoare a învățământului. Ideile enunțate m-au inspirat către elaborarea unei tehnologii de intervenție, definită prin formulele de „educație a Inimii”, „educație a Culturii Inimii”, acceptate drept o valoare supremă pentru prezenta cercetare.

Inima, în viziunea științifică modernă, orientează conștiința spre reînnoire și extindere, sintetizând în sine noțiunile materialului și Spiritualului, personalului și Universalului, Lumii terestre și a Lumilor superioare. Autorii afirmă, în mod convingător și insistent, că astăzi este stringent necesară educarea culturii Inimii, culturii sentimentelor educabililor, iar educatorului/învățătorului îi revine nobila misiune de a fi îndrumătorul Inimii. Sarcina învățământului constă în trezirea la copii a atitudinii respectuoase și palpitate **față de Inimă – templul vieții spirituale a omului și a fundamentului ei – moralității** [4]. Tineretul de azi în alegerea normelor de conduită, de fapt, nu recurge la interpretarea acestora prin prisma încărcăturii spirituale a Inimii. Pentru profesioniștii practicieni marea problemă este că, până în prezent, nu putem vorbi despre existența unor tehnologii științific fundamentate, care să le asigure sprijinul didactic pentru facilitarea coordonării muncii creierului (minții) și a Inimii (sentimentelor) la discipoli, dat fiind că rațiunea, ruptă de la Inimă, nu poate crea Lumină.

Prin rezultatele studiului de cercetare am scos în evidență aspecte ale instrumentarului metodic care va ajuta cadrelor didactice în încercarea de ghida (pe cât e posibil) discipolii spre valorificarea tezaurului laturii invizibile a Inimii, care, potrivit Înțelepciunii Civilizațiilor, se află deasupra celei vizibile.

În cadrul cercetării am valorificat în plan practic ideea, potrivit căreia conștiința morală nu există fără capacitatea de a iubi, de a ne păsa de altcineva, de a percepe emoțiile celorlalți și de a acționa adecvat la ele. În context, elementul strategic pentru studiul de față este crearea condițiilor pentru ca experimentarea iubirii să devină pentru copil o realitate a vieții. Pachetul de autor al lecțiilor vieții spirituale și morale, special ajustate în acest sens, urmărește capacitatea personalității în dezvoltare de *a-și trezi sufletul* și *a-l deschide* pentru relații de adevărată dragoste. Nu se pune întrebarea de a iubi pe cineva anume, ci de a fi capabil pentru manifestarea reală a unei iubiri autentice, întemeiată pe conștiință, onestitate, responsabilitate.

Concluzii. Datele, rezultate din cercetare, demonstrează că tehnologiile integrative pe care le-am dezvoltat asigură posibilitatea trezirii, constituirii și formării sentimentelor superioare și a necesităților la discipoli. Despre aceasta vorbește, în special, nașterea tendințelor de integrare a dezvoltării capacității de conștientizare morală a actelor cu orientarea umanistă a aspirațiilor valorice la copiii implicați în Programul de studiu special elaborat [8].

Se cuvine de remarcat faptul, că modelul tradițional de educație se axează pe abordarea etico-normativă, atunci când inițierea în cultura spiritual-morală pornește de la normele și regulile etice, formulate de adulți, ele având, de fapt, un conținut abstract pentru copil. *Noul*

model de educație se concentrează asupra explorării problemelor etice și căutării soluțiilor pentru deciziile morale, liber luate de copil. Preșcolarul și elevul mic este pus în situația de a putea surprinde și scoate la iveală detalii semnificative pentru interpretarea esenței spiritual-morale a relaționării umane. Tehnicile inovatoare pe care le-am implementat facilitează aceste „descoperiri” ale copiilor prin instrumente moderne – *formarea generalizărilor morale și a abilităților* (procedeele generalizatoare) de conștientizare morală a faptelor în baza reperelor social-orientate, asigurându-se astfel sporirea funcționalității și a eficienței procesului educativ.

Actualmente una din multiplele cauze ale întârzierii reformării învățământului autohton de toate gradele este unilateralitatea lui, lipsa de armonie, astfel încât, în locul experienței socio-culturale integre, elevii, de fapt, însușesc doar o parte a ei, în primul rând, componenta *cunoștințelor*. În lipsa încorporării în conținutul procesului didactic a instruirii specializate în vederea conștientizării morale a actelor, în baza criteriilor idealului etern uman – capacitatea discipolilor de a distinge adevăratul sens moral al relaționării cu ceilalți. cu lumea în ansamblu, rămâne a fi compromisă.

Referințe bibliografice:

1. ISAC, S. *Societatea cunoașterii și a conștiinței*. În: Optimizarea învățământului în contextul societății bazate pe cunoaștere. Materialele conf. șt. intern. 2-3 noiembrie 2012, p. 94-97.
2. STOUT, M. *Psihopatul de alături: cum să-l recunoști și cum să te aperi de el*. București: TREI, 2009.
3. АМОНАШВИЛИ, Ш. *Школа жизни*. Издательский Дом Шалва Амонашвили. Приложение к журналу «Народное образование».
4. АМОНАШВИЛИ, Ш. *Без Сердца что пойдем?* // Учительская газета, № 43-50, 2003.
5. АХМАТОВ, А. *Нравственность и одухотворенное образование* // Педагогика, № 8, 2003, с. 35-41.
6. БЕЙЛИ, А. *От интеллекта к интуиции*. Пер. с англ. Новочеркасск, 1994.
7. ЗОЛОТАРЕВА, Е. *К вершинам нравственности: системная модель инновационного образования*. Кишинэу: SA „Tipogr. Reclama”, 2012. 344 p.
8. ЗОЛОТАРЕВА, Е. *Педагогические условия осознания ребенком-дошкольником нравственной ценности поступка*. Автореф. диссертации канд. пед. наук. М., 1993. 16 с.